

Беларуска-ўкраінскія ўзаемаўплывы і запазычанні ў працэсе станаўлення сістэмы асветы

тарабеларуская культура перажывала ў XVI — пачатку XVII ст. перыяд росквіту, які быў бы немагчымы ў неадукаваным грамадстве. Невыпадкова на тагачасных беларускіх землях фарміруецца сістэма асветы, адпаведная новаму часу: унікальны пратэстанцкія, каталіцкія і праваслаўныя школы. Яны

ўсё часцей адкрываюцца пры кляштарах, саборах, цэрквах і зборах. Акрамя школьнага шырокае распаўсюджанне на-ранейшаму мела індывідуальнае навучанне. Побач з майстрамі рамёстваў дзейнічалі і «майстры граматы». Аб дзейнасці першых навучальных устаноў на Магілёўшчыне засталася вельмі мала звестак. Тым не менш гістарычныя дакументы відавочна сведчаць, што ў XVII—XVIII стст. украінскія і магілёўскія землі знаходзіліся ў адной культурнай прасторы, а іх узаемазвязі і ўзаемаўплывы ярка выявіліся ў таліне асветы і школьнай адукацыі, найперш праваслаўнай.

Перапрыходзім на новым этапе развіцця асветы і адукацыі на беларускіх землях можна лічыць калывіністаў і арыян, якія здолелі стварыць у другой палавіне XVI — пачатку XVII ст. сваю школьную сетку. На ўсходніх землях Беларусі найбольш шырокае распаўсюджанне сярод пратэстанцкіх плыняў атрымаў калывінізм. Гэтага веравызнання сталі прытрымлівацца многія багатыя і ўплывовыя князі і магнаты. Радзівілы, Сапегі, Глебавічы, Хадкевічы, Валовічы, Кішкі выдавалі кнігі, адкрывалі школы, садзейнічалі вывучэнню роднай мовы. У 1570 г. у Беларусі налічваліся 163 калывінскія зборы. На Магілёўшчыне яны дзейнічалі ў Магілёве, Оршы, Шклове.

Каталіцкія навучальныя ўстановы на тэрыторыі Беларусі былі прадстаўлены саборнымі, кафедральнымі, манастырскімі, дыяцэзіяльнымі школамі. Магнатаў абслугоўвалі прыватныя педагогі. Станаўленню навукі, развіццю еўрапейскай сістэмы адукацыі ў Беларусі спрыяла дзейнасць каталіцкай арганізацыі «Таварыства Ісуса». У XVII ст. намаганнямі

езуітаў школы і калегіумы былі створаны ў Оршы, Бабруйску, Магілёве, Мсціславе і іншых гарадах усходняй Беларусі². Невялікія школы існавалі пры езуіцкіх рэзідэнцыях і місіях у Клімавічах, Расне. Езуіцкія школы давалі агульнадаступную, бясплатную адукацыю на дастаткова высокім узроўні. З мэтай прыцягнення моладзі ў езуіцкія школы навучанне ў іх вялося не толькі на лацінскай, польскай, але і на беларускай мовах.

Адзін з самых вядомых у Беларусі Аршанскі езуіцкі калегіум быў адкрыты ў 1612 г. З 1618 г. пры ім працавала школа граматыкі, з 1623 г. — пазыткі, з 1634 г. — рэторыкі, з 1696 г. — логікі, а з 1724 г. — філасофіі. У 1740—1770-х гг. калегіум стаў вышэйшым з няпоўным курсам філасофіі. Пры ім была адкрыта музычная бурса для дзяцей беднай шляхты. Установа мела свае батанічны і фруктовыя сады, аптэку і бібліятэку. У гэтым калегіуме быў распрацаваны і выдадзены «Аршанскі кодэкс» — зборнік папулярных драм і інтэрмедый эпокі барока, якія ставіліся ў тэатрах многіх гарадоў Рэчы Паспалітай³.

У Магілёве езуіцкая рэзідэнцыя, заснаваная вядомым царкоўным дзеячам Я. Здановічам, дзейнічала ў 1680—1779 гг. Рэзідэнцыя падпарадкоўвалася езуіцкай місіі ў Гомелі, Фанчае, Хальчы, Чачэрску і інш. Каля 1684 г. пры рэзідэнцыі была адкрыта музычная бурса, з 1691 г. працавала школа. З 1740 г. у калегіуме было 5 класаў. Вывучаліся лацінская, грэчаская, французская, нямецкая мовы, матэматыка, гісторыя⁴. Пры калегіуме мелася бібліятэка, у якой захоўваліся 5000 тамоў кніг, калекцыя караляў і манет.

Развіццё пратэстанцкай і каталіцкай агульнадаступнай школьнай адукацыі мела відавочную прыхадоўную арыентацыю і стала выклікам для праваслаўнай супольнасці, якая ўласнай адукацыйнай традыцыі да таго часу яшчэ не выпрацавала. Але адзак патрабаванням часу быў дастаткова хутка знойдзены. Праваслаўнае насельніцтва не жадала саступаць прадстаўнікам іншых веравызнанняў як у плане матэрыяльнага дабрабыту, так і ў духоўнай сферы. У 1585 г. была адкрыта брацкая школа ў Вільні, а ў 1586 г. пачала пра-

цаваць Львоўскай школы, якая стала першай брацкай школай ва ўкраінскіх землях. Пры падтрымцы праваслаўнай шляхты ў канцы XVI — пачатку XVII ст. у Вільні, Львове, Магілёве, Брэсце, Луцку, Галоўчыне, Кіеве, Мінску, Пінску, Слуцку, Крычаве, Мсціславе, Оршы, Шклове, Полацку і іншых беларускіх і ўкраінскіх гарадах утварыліся буйныя праваслаўныя брацтвы. Гэтыя рэлігійна-нацыянальныя арганізацыі праваслаўнага гарадскога насельніцтва Беларусі і Украіны ў XVI—XVIII стст. арганізавалі свае брацкія школы. Да пачатку XVII ст. у Рэчы Паспалітай існавала ўжо каля 30 такіх школ. З пункту гледжання агульнаеўрапейскіх працэсаў іх узнікненне можна разглядаць у кантэксце станаўлення гарадскіх і цэхавых школ Еўропы.

У 1577 г. разам з атрыманнем магдэбургскага права Магілёву было дазволена ствараць гарадскія школы, але з-за Лівонскай вайны горад не здолеў скарыстацца гэтым дазволам. Толькі ў 1590—1592 гг. у ліку першых на беларускіх землях магілёўскія мяшчане стварылі ў горадзе брацтва і адкрылі брацкую школу пры Спаскім манастыры⁵. У Магілёўскай школе, як і ў Віленскай, з самага пачатку выкладалі 4 мовы: царкоўнаславянскую, «простую мову» (беларускую), латынь і польскую, а таксама вывучалі дыялектыку, рыторыку, арыфметыку, геаметрыю, астраномію, географію. Навучанне ялося на царкоўнаславянскай і беларускай мовах⁶.

У гэты ж перыяд узніклі брацкія школы ў Шклове пры Баркулабавскім манастыры, у Кудейне пад Оршай і Буйнічах пад Магілёвам. У школах навучаліся дзеці розных слабаў гарадскога насельніцтва. Выхаванне дабрачынца хрысціянства стала галоўнай задачай выхаваўчага працэсу таго часу.

Вучэбна-выхаваўчы працэс брацкіх школ рэгламентаваўся статутамі, у аснове якіх ляжалі педагогічныя прынцыпы, распрацаваныя ў статуте Львоўскай брацкай школы. У статуте Магілёўскай брацкай школы 1597 г. прама гаворыцца: «беручы прыклад з іных месцаў», што хутчэй за ўсё ўказвае на запамычанае з вучэбнай праграмы Львоўскай брацкай школы 1590 г.⁶ Брацтва, якое наймала на працу настаўнікаў, строга сачыла за іх працай і маральнасцю. Ад настаўніка патрабавалася быць набожным, разумным, лагодным, устрыманым, не гняўлівым, ён не павінен піць, распусцічаць, займацца ліхварствам, чарадзеяствам і байкаказальствам, зайзросціць, быць сэрбралюбцам і памагатым ерасі, але павінен быць набожнасцю «пастышцецем» і інш. Статут даваў настаўніку права «не па-тыранску, але па-настаўніцку» караць вучняў. Аднаводна статуту вучні павінны былі прыходзіць на заняткі ў строга вызначаны час. Старэйшыя сядзелі бліжэй да настаўніка, які знаходзіўся ў «чырвоным кудзе», пад абразом. Настаўнік выклікаў вучняў па чарзе; кожны выкліканы выходзіў з-за стала, кланяўся настаўніку ў пояс і пачынаў злёгка нараспеў «расказваць» свой урок⁷.

Статут таксама рэгламентаваў змест навучання: вучаць павінен чытаць і пісаць з Евангелія, з кніг апостальскіх, з прарокаў, з «святых айцоў», але таксама і «ад філосафаў, цэстаў, гісторыкаў і іншых». Асабліва увага ў школах надавалася выхаванню ў вучняў маральнасці. Дзеці не павінны былі чытаць «шкодных» кніг, абавязаны былі паводзіць сябе ўзорна. У статуте адзначана, што нічому іншаму, акрамя як дабрачыннасці і навуцы, даючы вучыцца не будзе. Ад іх таксама патрабавалася павага да настаўніка, «беражлівыя» адносіны да манастыроў, могілак, навучальных устаноў. Кожную суботу настаўнік паўтараў прайздэнае з вучнямі, праводзіў маральныя гутаркі, а ў нядзелю і святочныя дні распавядаў пра значэнне ўрачыстага дня⁸. Гэта яскрава сведчыць, што ўзорам і спецасаблівым метадычным цэнтрам, калі казаць сучаснай мовай, для Магілёўскай брацкай школы быў статут Львоўскай брацкай школы.

Першымі настаўнікамі ў Магілёўскай брацкай школе былі ў асноўным выхадцы з Кіева, сярод якіх Касовіч — «студэнт з Кіева», які навучаў латыні, Пімафей Прыбат і Павел Ісёлеў вучылі рускаму чытанню, Афанасій Стралескі — «пачаткам латыні», Фёдар Тарасовіч — маральнасці. Сярод вядомых імён настаўнікаў: Каткоўскі, Фамма Таўбаровіч, Радко, Ігнат Ісёленіч, Д. Макарэвіч, Васілеўскі, Сава Андрэевіч, які меў ступень магістра, а значыць, вучыўся ў нейкім універсітэце⁹.

У 1624 г. будынак Магілёўскай брацкай школы перайшоў да ўніяцкаў, аднак у 1633 г. выкладанне аднавілася. У 1654 г., пасля таго як рускія войскі занялі Магілёў, цар Аляксей Міхайлавіч дараваў брацкаму вучылішчу правы, роўныя з Кіеўскай брацкай школай. Нават пасля вяртання ў 1667 г. горада ў склад Рэчы Паспалітай выкладанне ў школе па-ранейшаму адбывалася па праграме Кіеўскага калегіума.

Нагледзячы на ўсе адметнасці, на думку многіх беларускіх даследчых, сяродом ці не педагогічная думка развівалася ў агульнаеўрапейскім напрамку. Адной з істотных асаблівасцей праваслаўнай педагогікі, якая адрознівае яе ад гуманістычнай навукі эпохі Адраджэння, з'яўляецца амаль поўнае ігнараванне ёю гісторыі. Калі ў еўрапейскіх школах выхоўвалі і навучалі на прыкладах антычных і сярэдневяковых герояў, то ў брацкіх школах такой практыкі не было¹⁰. Беларускія і ўкраінскія брацкія школы можна разглядаць у кантэксце станаўлення гарадскіх і цэхавых школ Італіі, Германіі, Францыі.

Для школы патрабавалася вялікая колькасць вучэбных дапаможнікаў, якія выдавалі брацкія друкарні Украіны і Беларусі. Першыя ў Беларусі друкарні з'явіліся на ўсходзе краіны ў Буйнічах пад Магілёвам (1635), Бялінічах (1638—1653) і Кудейне пад Оршай паралельна з друкарнямі ў Вільні, Брэсце і Нясвіжы. Асабліва актыўна мясцовыя кнігадрукаванні

пачало развіццця ў пачатку XVII ст. У 1616 г. была створана друкарня пры Магілёўскім брацтве, якая з перапынкамі працавала да 1773 г. З другой чвэрці XVII ст. Магілёў і Кудэйна сталі галоўнымі цэнтрамі кірылічнага кнігадрукавання Беларусі. Менавіта ў гэты час склалася Магілёўская школа гравюры. Яе стварэнню садзейнічалі кнігаздаўцы Спірыдон Собаль і Фёдар Грышановіч, мастакі-гравёры Максім і Васіль Вашчанкі, Фёдар Ангільеа. Яны шмат у чым развівалі традыцыі Віленскай школы гравюры, але ўсё ж прытрымліваліся мясцовых мастацкіх традыцый¹⁴.

З канца XVII і на працягу XVIII ст. толькі ў Магілёўскай брацкай друкарні было выдадзена мноства царкоўна-служэбных кніг: «Псалтыры», «Часасловы», «Ахафісты», «Малітваасловы», «Катэхізізм», «Ірмалой» і інш. У XVIII ст. яна засталася адзінай брацкай друкарняй у Беларусі, астатнія спынілі сваю дзейнасць. У Магілёўскай брацкай друкарні было надрукавана больш за 300 кніг на стараславянскай мове, у тым ліку і для старавераў. Магілёўскія выданні шырока выкарыстоўваліся, у тым ліку ў школьнай адукацыі Украіны, бо, як вядома, паняцці «малітоўная» і «вучэбная» кнігі ў тыя часы ў значнай ступені былі збліжаны паміж сабой.

Сярод выбітных асоб асветы і школьнай адукацыі гэтага часу перш-наперш вылучаюцца імёны Лаўрэнція Зізіяні, Мяццяка Смятрыцкага, Спірыдона Собаля, Георгія Каніскага.

На мяжы XVI—XVII стст. у Буйнічах пад Магілёвам настаўнічаў беларускі і ўкраінскі асветнік, педагог, царкоўны дзеяч Лаўрэнцій Зізіяні. Ён працаваў выкладчыкам брацкіх школ у Львове (да 1592), Брэсце (1592—1595), Вільні (1595—1597), хатнім настаўнікам сына крычаўскага староства Б. Саламярэцкага (1597—1600) і дзяцей князя А.К. Астрожскага (1600—1602), пасля ў князя Я. Карызкага на Валыні (да 1618). У 1596 г. у Вільні Л. Зізіяні надрукаваў першую ў Беларусі і Украіне азбучку «Наука ку читанню і розуменню писма словенскаго» з малюнкамі ў тэксце, у якую ўключыў «Лексіс...» — тлумачальны слоўнік (на 1061 слова), які дзякуючы звесткам па гісторыі, геаграфіі, прыродназнаўстве аблягчаў разуменне царкоўнаславянскай мовы. У гэтым жа годзе ім была выдадзена «Граматыка словенска стьпершеннаго искусства оски частей слова». Буквар і граматыка Л. Зізіяні значна паўплывалі на развіццё мовазнаўчай навукі ўсходніх і паўднёвых славян.

Свой уклад у развіццё брацкіх школ Беларусі ўнёс аўтар вядомай «Граматыкі славенскай...», беларускі і ўкраінскі асветнік, пісьменнік-палеміст, царкоўны і грамадскі дзеяч Мяццякі Смятрыцкі. Шырока вядома, што з 1600 г. М. Смятрыцкі жыў у князя Б. Саламярэцкага ў вёсцы Баркулавава на Магілёўшчыне (на іншых звестках — у Буйнічах).

Яскравым прыкладам суязей і ўзаемабагацэння школьных сістэм Магілёўшчыны і Кіеўшчыны з'яўляецца дзейнасць беларускага асветніка XVII ст. Спірыдона Собаля,

які першым увёў на ўжытак паняцце «Буквар» як назву першага падручніка, па якім дзеці пачынаюць вучыцца чытаць і пісаць. У надрукаваным ім у Кудейне «Буквары» (1631, 1636) пазначана: «Букваръ сиречъ, начало учения детямъ начинающимъ чтению изъвыкати». У 1636 г. у Магілёўскай брацкай друкарні пабачыў свет «Буквар языка славенска». На сёння, на жаль, адзіны вядомы экзэмпляр «Буквара», які можна лічыць першым беларускім спецыялізаваным падручнікам, захоўваецца ў Львове ў Музеі ўкраінскага мастацтва.

Кудейнскі «Буквар» утрымліваў першапачатковыя веды па граматыцы, якія давалі магчымасць авалодаць тэхнікай пісьма і чытання. Кніга мела 40 аркушаў. Яна стала шырока вядомай ва Украіне, ВКЛ і Маскоўскай дзяржаве. 44 літары алфавіта, якія ў ёй меліся, спачатку друкаваліся ў звычайным, а затым у зваротным парадку. Пасля ішлі двухлітарныя і трохлітарныя склады, многія — як самастойныя словы: «рай», «кай», «мне». Далей навучнікам прапаноўваліся словы на асобныя літары. У Буквары таксама ўтрымліваліся звесткі аб напіску, знаках прыпынку, скланеннях назоўніка і прыметніка, дзееспрыметніка і дзееспрыслоўя. Пад назвай «Парадзігматы» была прадстаўлена табліца пяці скланенняў стараславянскай мовы. Спецыяльны раздзел чытанкі быў прысвечаны хрысціянскім запаветам, накіраваным на фарміраванне высокіх маральных якасцей.

У 1620-я гг. у Магілёўскай брацкай школе вучыліся вядомыя праваслаўныя дзеячы Ігнат і Фама Ісёлевічы. Фама Якаўлевіч Ісёлевіч (Бўлевіч) — культурны і рэлігійны дзеяч Рэчы Паспалітай, польскамоўны паэт, гуманіст нарадзіўся ў Магілёве, у 1628—1631 гг. быў рэктарам Кіеўскай брацкай школы. Пасля ўтварэння Кіева-Магілянскага каледжума вярнуўся ў Магілёў. Сярод твораў Ф. Ісёлевіча — вядомая польскамоўная паэма «Лабірынт», якая адзначаецца ярка выяўленчай рэнасансна-гуманістычнай сфармаванасцю.

У 1772 г. пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай большая частка тэрыторыі Магілёўшчыны была далучана да Расійскай імперыі. Тут была ўтворана Магілёўская губерня. Царызм прыняў у склад Расійскай дзяржавы дастаткова развітыя ў эканамічным і культурным дачыненні землі. Высокую для таго часу адукаванасць мелі шляхта, духавенства, мяшчане. Школы арганізаваліся праваслаўным і каталіцкім духавенствам пры царквах і манастырах, адкрываліся пратэстанцкія і прыватныя школы, яўрэйскія хедеры. У 1776 г. у Магілёўскай губерні налічваліся 32 школы: 21 школу ўтрымлівала праваслаўнае духавенства, 11 — каталіцкае. лепшыя выпускнікі школ мелі магчымасць атрымаць вышэйшую адукацыю ў еўрапейскіх універсітэтах. Колькасць адукаваных людзей паступова расла, але ўсё ж такі адукацыю атрымлівалі пераважна дзеці шляхты і забеспечаных мяшчан.

Сын українського народу Георгій Каніські, які атримав адукацію і пачав педагогічную дзейнасць у Кіева-Магілянскай акадэміі, стаў найвядомейшым беларускім праваслаўным царкоўным дзеячам і асветнікам XVIII ст. Ён жыў і працаваў на стыку эпох. У 1745—1755 гг. Г. Каніські быў выкладчыкам, прафесарам, рэктарам Кіева-Магілянскай акадэміі. Ён распрацаваў курсы лекцый па паэтыцы, рыторыцы, філасофіі, тэалогіі, адмовіўся ад сярэдневекавай скаласцікі і звярнуўся да навукова-гістарычнага метаду багаслоўскіх даследаванняў. Беларускі архіепіскап і педагог адыграў важную ролю ў развіцці асветы ў нашым краі. З 1755 г. ён узначальваў Магілёўскую епархію і зрабіў усе магчымае для арганізацыі школы і семінары. Ужо ў 1757 г. Георгій Каніські адкрыў школу, а ў 1759 г. — духоўную семінарыю, якая размяшчалася ў Мікольскай царкве. У тым жа годзе стварыў пры архірэйскай доме друкарню. У ёй перавыдаў для народа скасараны тэкст «Катэхізіса» Феофана Пракаповіча ў сваім перакладзе з царкоўнаславянскага на славяна-беларускі дыялект. Г. Каніські ўнікаў на ўсе птаганы школы: запрашаў выкладчыкаў з Кіева, склаўша прэграмы, друкаваў падручнікі, прызначаў жадаванне настаўнікам, размяркоўваў курсы навування, ставіў на чале семінары вопытных кіраўнікоў¹. Вядомы імёны некаторых настаўнікаў адкрытай Георгіем Каніскім семінарыі. Сярод іх было пмят ураджэнцаў Украіны і навучнікаў Кіеўскай акадэміі.

Аляксандр Старынкевіч нарадзіўся ў 1755 г., вучыўся ў Кіеўскай акадэміі, 3 гады працаваў настаўнікам Магілёўскай семінарыі, а ў 1788 г. быў пасвячоны ў сан святара і стаў законанастаўнікам Шклоўскага высакароднага каледжака корпусу. Вучылішча было заснавана 24 лістапада 1778 г. на сродкі Сямёна Зорыча для даёй бедных дваран. а ў 1799 г. пераўтворапа ў каледжкі корпус. Шклоўскае высакароднае вучылішча — першая навуцальная установа на Магілёўшчыне, якую можна лічыць свецкай сярэдняй школай. Пазней А. Старынкевіч служыў шклоўскім протаіерэем і вызначався талентам прамоўцы і прапаведніка, за што меў непрыемнасці напрыканцы

сваёй кар’еры, парупыўшы Указ Сінода ад 1800 г. «аб паварэнні пропаведзей без папірадыі цэнзуры»².

Георгій Каніські «сыскаў» «сына казацкага» з маларасійскага горада Харла (варагодна, Палтаўскай вобласці) Самсона Васілевіча Цвяткоўскага, які ў 1781 г. скончыў Кіеўскую духоўную акадэмію. Выкладаў пазію і рыторыку, філасофію і багаслоўе. Па сведчанні Георгія Каніскага, паводзіў сабе «эсна і добрапрыстойна». Невыпадкова ў 1789 г. С. Цвяткоўскі заняў пасаду дырэктара народных вучылішч Магілёўскай губерні і ўзначаліў заснаванне ў тым жа годзе Магілёўскае галоўнае народнае вучылішча. У 1809—15 гг. ён быў дырэктарам Магілёўскай мужчынскай гімназіі³.

У птадце агаданага вышэй Магілёўскага галоўнага народнага вучылішча былі дырэктар, два настаўнікі старэйшых класаў, па адным настаўніку 1-га і 2-га класаў, замежнай мовы і малевання. Настаўнік 2-га класа Іван Гарбачоўскі, «сын свяшчэніцкісі», быў выхадцам з Барэзінскага павета Чарнігаўскага намесніцтва, вучыўся ў Чарнігаўскай, потым у Санкт-Пецярбургскай настаўніцкай семінарыі. Настаўнік 1-га класа і малевання Якаў Сімановіч «сын свяшчэніцкісі, родам з Маларасіі», Шэўскага намесніцтва, павета Залатаноскага, вучыўся спачатку ў Пераяслаўскай семінарыі, потым у Кіеўскай духоўнай акадэміі⁴.

Падсумоўваючы, можна сказаць, што плённасць украінска-беларускіх культурных кантактаў засведчана часам. Узорам і споеасаблівым метадычным цэнтрам (калі казаць сучаснай мовай) для Магілёўскай брацкай школы быў статут Львоўскай брацкай школы, а пазней праграмы Кіеўскага каледжа. Вядома, што для праваслаўнай школьнай адукацыі XVII—XVIII стст. цэнтрам падрыхтоўкі школьных кадраў стаў Кіеў. А вось у выданні вучэбных дапаможнікаў вялікую ролю адыгралі магілёўскія друкарні. Пасля падзелу Рэчы Паспалітай значэнне украінска-беларускіх сувязей у галіне адукацыі стала паступова змяншацца. Звязана гэта было як з крызісам Кіева-Магілянскай акадэміі, так і з тым, што на першы план па сваім ўплыве выходзілі расійскія цэнтры адукацыі і культуры.

¹ Асветі і педагогічная думка ў Беларусі са старажытных часоў да 1917 г. Мінск, 1985. С. 141.

² Там жа. С. 119.

³ Шаршэўскі В. А. Сфармавалі і дзяржа дзяржаўніцкай Беларусі. Мінск, 2005. С. 125—128.

⁴ Бельчэна Д. В. Інструкцыя ў Беларусі. Роль інструкцыі ў прэпарандыі асветы і прасвецення. Гродно, 2002. С. 334.

⁵ Асветі і педагогічная думка ў Беларусі са старажытных часоў да 1917 г. Мінск, 1985. С. 53.

⁶ Жураў Ф. А. Історія Могилевскаго Богоявленскаго братства. Могилев-на-Днестре, 1890. С. 22, 23, 54.

⁷ Самуіла А. Ф. Магілёўскія брацкія тавы ў сямце аналтыі агульнаеўрапейскай гуманістычнай сістэмы педагогіі XVI—XVII стагоддзяў // Гістарычныя і савучасныя тэмы развіцця Мінска: зборнік навуцных прац. Магілёў, 2007. С. 30.

⁸ Кіеўска-Магілянская І. А. Очерки по истории среднего образования в России. М., 1956. С. 41, 93.

⁹ Науменко В. В. Очерки истории образования Могилевщины // В. В. Науменко, В. С. Богданов, А. Р. Агеев, под общ. ред. Л. С. Смирноградского. Могилев, 2012. С. 27—28.

¹⁰ Жураў Ф. А. Історія Могилевскаго Богоявленскаго братства. С. 56—57.

¹¹ Самуіла А. Ф. Магілёўскія брацкія тавы ў сямце аналтыі агульнаеўрапейскай гуманістычнай сістэмы педагогіі XVI—XVII стагоддзяў. С. 31.

¹² Агеев А. Г., Кілеуць І. П., Пушкін І. А. Перевёрстка могилевской истории. Мінск, 2004. С. 26.

¹³ Науменко В. В. Очерки истории образования Могилевщины. С. 31—35.

¹⁴ Горюхов П. С. Ученые Могилевской духовной семинарии. Биографические материалы для времени 1786—1808 годов. Могилевская губ., 1904. С. 1—3.

¹⁵ Сивослова Р. И. Образовательные учреждения Могилевской губернии накануне включения в состав Российской империи: историко-педагогический обзор (1772—1803 гг.) // Вестник МГУ им. А. Кутякова. 2013. №1 (41). С. 11.

¹⁶ Науменко В. В. Очерки истории образования Могилевщины. С. 52.

Belarusian-Ukrainian mutual influence and borrowing in the process of educational system formation

In the XVI — beginning of the XVII centuries an old Belarusian culture experienced heyday, that could be impossible in an illiterate society. It is no coincidence that at then Belarusian lands a system of education, corresponding to modern times is forming: Protestant, Catholic and Orthodox schools appear. They are increasingly opened at monasteries, cathedrals and churches. Historical documents show that in the XVII-XVIII centuries Mahilioŭ and Ukrainian lands were in the same cultural space, and their mutual relationships and influences were clearly manifested in the field of education and schooling. The pioneers of enlightenment and education development at Belarusian lands can be considered Calvinists and Arians, who were able to create in the second half of the XVI — early the XVII centuries their school network.

Catholic educational institutions in Belarus were presented with the help of the Cathedral and Monastery schools. In the XVII century due to the efforts of Jesuits, schools and collegiums were created in Orsha, Bahruysk, Mahilioŭ, Mstislaŭl and other cities in eastern Belarus. The development of Protestant and Catholic school education had a clear pro-Western orientation and became a challenge for Orthodox community. With support of Orthodox gentry at the end of the XVI — early the XVII centuries in Vilna, Lyov, Mahilioŭ, Brest, Lutsk, Golovychin, Kieŭ, Minsk, Pinsk, Slutsk, Krichev, Mstislaŭl, Shkloŭ, Polotajsk and other Belarusian and Ukrainian cities formed large Orthodox brotherhoods.

These religious and national institutions of the Orthodox Belarusian and Ukrainian urban population arranged their fraternal schools in the XVI — XVIII centuries. Mahilioŭ philistines were among the first ones in Belarusian lands who in 1590-1592 created a brotherhood and opened a fraternal school at the

Saviour Monastery. In the same period fraternal schools appeared at Barkalabaŭ monastery, in Kutseyna near Orsha and in Buinichi near Mahilioŭ. The schools taught children of different sections of the urban population. A large number of training aids were needed for schools. They were issued by fraternal printing houses in Ukraine and Belarus. The first printing houses in Belarus appeared in Buinichi near Mahilioŭ, Bialynichy, Kutseyna near Orsha simultaneously with the printing houses in Vilna, Brest and Niasviž.

Most actively the local printing house started to develop in the early of XVII century. From the 2nd quarter of the XVII century Mahilioŭ and Kutseyna became major centers of the Belarusian Cyrillic book printing. At that time Mahilioŭ school of engraving worked out. Publishers Spiridon Sobal and Feodor Grishanovich, artists and engravers Maxim and Vassily Vashchenko, Feodor Angileyka contributed to its creation. Since the end of the XVII and during the XVIII centuries a lot of church-service books have been published in the Mahilioŭ brotherhood printing house. In the XVIII century it has remained the only fraternal printing house in Belarus, others ceased their activities.

Among the outstanding figures of enlightenment and school education of that time the names of Lawrence Zizaniy, Meletios Smotritsky, Spiridon Sobal, George Konissky stand out. A striking example of relations and mutual enrichment of school systems of Mahilioŭ and Kieŭ region is activity of Belarusian enlightener of the XVII century Spiridon Sobal. He was the first who entered in use the term "Alphabet Book" as the name of the first textbook, on which children start to learn reading and writing. The book became widely known in the Grand Duchy of Lithuania and in Moscow.

